

POGLED NA IMIGRACIJO Z VIDIKA DELOVNE TERAPIJE: SLOVENCİ NA ŠVEDSKEM

Urša Bratun¹

COBISS 1.03

IZVLEČEK

Pogled na imigracijo z vidika delovne terapije: Slovenci na Švedskem

Namen prispevka je psihološkim in sociološkim pogledom na imigracijske situacije dodati perspektivo delovne terapije. Razložene so nekatere temeljne vrednote in pričanja delovnih terapevtov, ki so aplicirana na izkušnjo migracije. Predstavljeni so rezultati raziskave, ki je potekala med Slovenci, živečimi na Švedskem. Ti nakazujejo, da sta pomembna faktorja v integracijskem procesu imigranta vključevanje v okupacije ter prisotnosti starih in novih okupacij in navad v novo oblikovanem okupacijskem vzorcu posameznika.

KLJUČNE BESEDE: Adaptacija, integracija, delovna terapija, Slovenci na Švedskem

ABSTRACT

Views on Immigration from the Aspect of Work Therapy: Slovenians in Sweden

The purpose of the contribution is to add to psychological and sociological views on immigration situations the perspective of work therapy. Explained are some fundamental principles and convictions of work therapists, and applied on the experience of migration. Presented are the results of a research that was carried out among Slovenes living in Sweden. The results indicate that significant factors in the integration process of the immigrant are inclusion in occupations and presence of old and new occupations and habits in the newly formed occupational pattern of an individual.

KEY WORDS: Adaptation, integration, work therapy, Slovenians in Sweden

UVOD

Prispevek je nastal na osnovi interdisciplinarnega pristopa k proučevanju imigracijskih situacij. Psihološki in sociološki pogledi na imigracijo so dopolnjeni s perspektivo delovne terapije² ali okupacijsko³ perspektivo. Delovnega terapevta zanima pomen

¹ Dipl. delovna terapevtka, Prištinska ul. 12, Ljubljana, Slovenija.

² Delovna terapija je v našem prostoru še precej nepoznana stroka. Delovni terapevti se izobražujejo na Visoki šoli za zdravstvo. Po končanem študiju se zaposlujejo v bolnišnicah, klinikah, rehabilitacijskih ustanovah, domovih za stare, pediatričnih ustanovah, nevladnih organizacijah, razvija pa se tudi patronažna dejavnost. V tujini je njihovo področje zaposlovanja širše, saj delajo tudi v šolah, podjetjih, preventivni dejavnosti, kot svetovalci, delo v skupnosti pa je dobro razvito. Čeprav se delovni terapevti največkrat izobražujejo v okviru zdravstvenih strok, je njihovo znanje komplementarno medicinskemu. Gre za samostojno disciplino, ki ima razvito svojo bazično znanost. Vrednote delovnih terapevtov so predstavljene v nadaljevanju.

³ Termin okupacija ima centralno vlogo v delovnoterapevtski filozofiji in identiteti. Beseda okupacija

aktivnosti pri vključevanju človeka v novo okolje, kaj se dogaja s posameznikovimi aktivnostmi v tem obdobju ter kako to vpliva na različne aspekte njega in njegovega okolja. V delu, ki je vezan na delovno terapijo, je uporabljena terminologija stroke. Nekateri manj znani termini so zato bralcu, ki se z njimi še ni srečal, razloženi v opombah.

Podrobneje je predstavljena imigrantska situacija na Švedskem in izkušnje Slovencev na Švedskem. Ti so bili vključeni v kvalitativno raziskavo, ki je predstavljena v zadnjem delu članka. Izpostavljena je dinamika njihovega integracijskega procesa in kako se njihova uspešna integracija in bikulturalnost odražata na njihovih navadah. Navade⁴ so pomembno področje dela delovnih terapevtov.

IMIGRACIJA S PSIHOLOŠKEGA IN SOCIOLOŠKEGA VIDIKA

Vsaka tranzicija,⁵ in pozitivne pri tem niso izvzete, vključuje stres (Niven, 1989, cit. po Blair, 2000: 233). Migracija je ena najbolj stresnih tranzicij. Posameznik zapusti znan kontekst in pretrga mnogo socialnih povezav, izgubi svojo skupnost, delo, navade in običaje ter jezik. Pride do preloma z izvorno kulturo in do konfrontacije z novo družbeno in osebno realnostjo.

Ko Suarez - Orozcova (2001: 86) opisujeta proces tranzicije, navajata, kako se najprej izrazi negativni občutki, ki pa vsaj pri večini imigrantov izzvenijo in postopoma pride do adaptacije.⁶ O procesu adaptacije je eden izmed udeležencev njune

je dobesedni prevod iz angleščine (occupation) in pogosto naleti na nerazumevanje. Obstaja mnogo definicij okupacije, saj fenomen težko opišemo z besedami. Po Golledgevi (1998) so okupacije vsakodnevne življenjske aktivnosti, ki oblikujejo posameznikov življenjski stil in jih ta izvaja na način, ki ga izraža. Okupacije so aktivnosti, ki imajo namen in pomen za posameznika. Vezane so na njegove življenjske vloge. Kar jih pomembno loči od aktivnosti, je njihova multidimenzionalnost: opisujemo kontekstualno, časovno, psihološko, socialno, simbolično, kulturno, etnično in duhovno dimenzijo okupacij. V latinščini *occupatio* pomeni osebna rast, večanje sposobnosti; *occupare* pa zavzeti, prilastiti si; v tem primeru bi lahko govorili, da neka aktivnost posameznika (ali skupino) prevzame kot celoto. Okupacije so medij in cilj delovnoterapevtske intervencije.

⁴ Definicijam navad je skupno, da govorijo o prisotnosti vzorcev vedenja, ki so pogosto avtomatični/ nezavedni/nehoteni (Kielhofner, 1995; Clark, 2000; Rowles, 2000; Dunn 1997, 2000, cit. po Reich, 2003) in se pridobijo oz. naučijo s ponavljanjem (Kielhofner, 1995; Rowles, 2000) ali pa je ponavljanje značilno zanje Clark, 2000). Clark (2002) prišteva med navade poleg vzorcev vedenja tudi vzorec mišljenja. Specifična za navade je njihova vztrajnost, modifikacijam se upirajo.

⁵ Blair (2000) uporablja pojem tranzicija za prekinitev kontinuitete posameznikovega vsakdana. Zgodi se nekaj, kar zmoti običajni ritem življenja. Pri opisovanju tranzicij je pomembno, kako je do njih prišlo: so predvidene (poroka) ali nepredvidene (nesreča). Enako pa tudi, ali so posledica posameznikove odločitve: so prostovoljne (potovanje) ali neprostovoljne (bolezni). Življenje je pravzaprav ves čas v tranziciji (Rowles, 2000). Iz ene tranzicije se prehaja v drugo. Sočasno lahko poteka več tranzicij. Uporabljam tudi pojem življenjska sprememba, ki se bolj nanaša na (tranzicijski) dogodek v centru tranzicije, medtem ko je tranzicija proces, ki sledi in zahteva različne spremembe v človekovem delovanju in doživljanju sebe.

⁶ Delovni terapevti pod izrazom adaptacija razumemo prilagoditev posameznika, njegovih aktivnosti

raziskave povedal: »Spet sem postal otrok. Ponovno sem se moral naučiti, kako jesti, govoriti, se obleči, kaj se pričakuje od mene.« Čas otroštva je obdobje, ko poteka v okviru družine primarna socializacija, šola otrokov svet razširi in doda zahteve družbe (sekundarna socializacija), terciarna pa nato poteka skozi vse življenje pod vplivom širše socialne mreže in lastnih izkušenj. Človek torej postopoma postaja polnopravni član svoje skupnosti, vrašča se v skupino (Hoyer, 1995: 11–15). Zdi se, kot bi se z imigracijo posameznik spet vrnil na začetek, k primarni socializaciji, saj se mora naučiti nekaterih zelo osnovnih aktivnosti, ki jih bolj prištevamo k učenju v obdobju otroštva. Gre za re-socializacijo. Imigrant mora osvojiti veliko novih znanj, spretnosti in navad ter jih ovrednotiti. *To pa mu še ne zagotavlja, da bo postal polnopraven član nove skupnosti.*

Migracija kot dejanje vodi v izredno kompleksen in zahteven psihološki proces. *Identitetna kriza* ni redek pojav (Kovačev, 1997: 137–138). Potrebno je preoblikovanje identitete, oblikovanje nove. Kovačev (1997: 33–35) govori o 3 komponentah identitete: kognitivni, emocionalni in motivacijski. V tem trokomponentnem modelu se identiteta postopoma razvije z integracijo vseh treh vidikov: zaznavanja sebe v različnih situacijah (kognitivna komponenta), občutka lastne vrednosti (emocionalna komponenta), prepričanja o samokontroli in obvladovanju situacije (motivacijska komponenta). Imigrant se znajde v novih situacijah, v katerih sebe na novo vrednoti, in jih različno uspešno obvladuje. Obdan je z novo skupino, ki ga doživlja drugače kot prejšnja in mu daje drugačne informacije o njem samem. Osebna identiteta pa naj bi se oblikovala od »zunaj navznoter« (Kovačev, 1997: 31). Informacije iz zunanjega sveta se v posamezniku aktivno preoblikujejo, zunanje in notranje informacije se usklajujejo in težišče se preseli iz zunanosti v notranjost. V novem družbenem okolju posameznik išče novo psihosocialno identiteto, soočajo se različne perspektive.

Suarez - Orozcova (2001: 103–108) prepoznavata tri adaptacijske stile, ki jih povezujeta z oblikovanjem posameznikove etnične identitete:

- Možno je, da pride do popolne identifikacije z novo kulturo in oddaljevanja od stare. Govorimo o *akulturaciji* (Kovačev, 1997: 137), ki nosi v sebi nevarnost izgube identitete, saj dominantna etnična skupina posameznika kljub njegovi naklonjenosti njenim vrednotam in pravilom lahko ne sprejme, medtem ko je z izvorno prekinil.

- Nasprotno lahko imigrant ostane povsem predan svoji izvorni etnični identiteti in se novi kulturi upira, jo zaničuje. Tako stanje pogosto korelira s posameznikovim pristankom na dnu socialne lestvice (Kovačev, 1997: 139).

- Večina imigrantov pa razvije adaptacijski stil med tema ekstremoma in oblikuje *bikulturalno identiteto*, avtorja govorita tudi o *hibridni identiteti*.

Zadnji adaptacijski stil naj bi bil najboljši in najbolj zaželen. *Posameznik si ak-*

ali okolja na spremenjene sposobnosti in/ali okoliščine. Uspešna adaptacija omogoči funkcioniranje, lahko tudi z uporabo podporne tehnologije in pripomočkov (Hinojosa in Kramer, 1997). Pomembno je, da je posameznik zadovoljen s tem, kako živi po spremembi. Izsledki raziskave, ki sem jo izvedla, ločijo med okupacijsko in miselno adaptacijo, ki nastopita po spremembi v življenju posameznika in sta potrebni, če naj bo nov ritem življenja optimalen.

tivno prizadeva ustvariti povezave med svojo etnično skupino in večinskim narodom. Gre za proces *transkulturacije*, pri čemer se »stara« in »nova« kultura preoblikujeta na kreativen način. Suarez - Orozcova (2001: 77–79) sta opazila, da imajo pri tem v imigrantskih družinah posebno vlogo ženske. Prav one naj bi odločale, kateri vedenjski in življenjski vzorci so zaželeni in bi jih bilo dobro sprejeti in kateri so potencialno škodljivi in jih ne bodo privzeli.

IMIGRACIJA Z VIDIKA DELOVNE TERAPIJE

Paradigma delovne terapije je prepričan je o vrednosti okupacije. Delovni terapevti poudarjajo pomen izvajanja okupacij za posameznikovo zdravje in dobro počutje in pomembnost ravnovesja med okupacijami v posameznikovem okupacijskem vzorcu.⁷ Okupacijska znanost⁸ empirično podpira njihovo filozofijo in delo.

Delovni terapevti se s svojimi klienti največkrat srečajo, ko ti, ali njihovi bližnji, doživijo življenjsko spremembo. Pri svojem delu se osredotočijo na izvajanje aktivnosti, ki so pomembne za klienta. Po življenjski spremembi je potrebno nekatere aktivnosti spremeniti, prilagoditi okolje, nekatere aktivnosti opustiti, jih dodati, se jih ponovno naučiti. Potrebno je razumevanje in poznavanje številnih faktorjev o osebi in njenem okolju, gre torej za holističen pristop. *Okupacijska analiza* nekoga, ki doživlja fenomen tranzicije, bi lahko na primer razkrila njegovo prizadevanje po tem, da je ves čas vključen v aktivnosti. To je obrambni mehanizem, s katerim posameznik odlaga soočenje s tem, da je prišlo do spremembe vlog in da bo moral spremeniti svoje okupacije ter se posledično redefinirati sebe (Blair, 2000).

Delovni terapevt pristopi k imigraciji kot življenjski spremembi, ki lahko v človeku povzroči neravnovesje, zmoti njegov obstoječi okupacijski vzorec in sproži potrebo po oblikovanju novega. Posameznik bo spremenil svoje življenjske vloge in navade. Od njega se pričakuje izvajanje novih aktivnosti, ki bodo podprle nove vloge.

Delovni terapevti smo pozorni na povezavo med človekovim »biti« in »delati«. Človek izbira aktivnosti, ki ga izražajo. Aktivnosti, ki jih izvaja, ga oblikujejo. Gre torej za ciklični proces, skozi katerega se razvije posameznikova *okupacijska identiteta* (Kielhofner, 2001: 119-121). Imigracija pomeni spremembo okupacijske identitete posameznika. Pomemben del naše filozofije je tudi trias biti-delati-postati: skozi to, kar delamo, ljudje postajamo tisto, kar je naš potencial (Wilcock, 2001).

Posameznikovo identiteto v veliki meri oblikujejo njegove navade. V svojih na-

⁷ V delovni terapiji ločimo 3 področja človekovega delovanja: področje skrbi zase, delo oz. produktivno področje, prosti čas in igro. Okupacijski vzorec je razporeditev in vključitev aktivnosti iz posameznih področij skozi dan (ali daljše časovno obdobje). Človek naj bi v svoje življenje vključeval aktivnosti iz vseh treh področij, uporabljal in razvijal naj bi svoje fizične, psihične in socialne kapacitete. Če gre na katerem koli od področij v ekstrem, ogrozi svoje zdravje.

⁸ Okupacijska znanost preučuje ljudi kot okupacijska bitja (Yerxa, 2002). Izhaja iz prepričanja, da imamo ljudje potrebo po vključevanju v okupacije, da nas to definira in je pomembno za naš evolutijski, biološki in sociološki razvoj (Wilcock, 2001).

vadah se razlikuje od drugih ali pa nasprotno izraža svojo pripadnost neki skupini. Delovni terapevti veliko delamo na področju navad, saj te sestavljajo velik del posameznikovega okupacijskega vzorca in pomembno vplivajo na kvaliteto njegovega življenja.

IMIGRACIJA NA ŠVEDSKO

Na Švedskem je imigracija aktualna tema; politično, socialno, ekonomsko. Po podatkih revije *The Economist* (2003: 8) 20 odstotkov švedske populacije prihaja od drugod in imigracija v to skandinavsko državo je primerljiva s tisto v ZDA iz začetka prejšnjega stoletja. Struktura švedskega prebivalstva se je začela spreminjati nedavno, švedska je nova imigrantska država (Österberg, 2000: 1). Po nekaterih napovedih naj bi bila v petih letih že tretjina Švedov imigrantov, če za imigrante štejemo tudi drugo generacijo, torej otroke priseljencev (*The Economist*, 2003). Odzvala se je tudi država; namenja sredstva za programe, ki naj bi pomagali vključevati priseljence v družbo.

SLOVENCI NA ŠVEDSKEM

Spoznala sem se z nekaterimi imigranti slovenskega porekla. Pripovedovali so, kako so se ob prihodu zaposlovali kot fizični delavci, kako so se, in se še, učijo švedskega jezika, kako je bilo njihovim otrokom. Moje doživljanje Slovencev, ki so se preselili na Švedsko, bi jih po Suarez - Orozcovih (2001) uvrstilo v tretjo skupino: *razvili so bikulturno identiteto in šli skozi proces transkulturacije*.

Faktorji, ki vplivajo na izbiro adaptacijskega in identitetnega stila, so po Suarez - Orozcovih:

- etnična skupnost posameznika (velikost te populacije, njena kolektivna identiteta, povezanost, vzorniki in mentorji znotraj nje);
- priložnosti (ekonomske: za zaposlitev, izobraževalne: ali je izobraževanje organizirano v smislu segregacije ali integracije prišlekov);
- socialno zrcaljenje (odnos javnosti, družbe do imigrantov, identiteta, ki se jim pripisuje, prisotnost rasizma, kvaliteta vsakodnevnih interakcij);
- družinski dejavniki (ohranitev kohezije, avtoritete, ohranjanje upanja);
- osebni dejavniki (razvojna stopnja posameznika, razvita identiteta, trdnost, percepcija sebe).

Ugotovili so, da je pri otrocih drugih ras še posebno pomembno socialno zrcaljenje. Izkušnje otrok so, da nanje in na njihovo skupino gledajo kot na potencialne roparje, kriminalce, zasvojenca, lenuhe in nesposobneže (Suarez - Orozco).

Slovenci na Švedskem niso naleteli na tak sprejem. Spoznala sem prvo generacijo imigrantov, ki je bila izpostavljena predvsem pozitivnim faktorjem z zgornje

liste. Izpostavila bi naslednje dejavnike, za katere menim, da so pomagali pri njihovi adaptaciji:

- Slovenci na Švedskem niso bili številčno obsežno zastopana etnična skupina, so pa bili precej povezani; na splošno Slovenci nimamo močno razvite kolektivne identitete in prilagodljivost je (stereotipna?) značilnost naroda.

- Ekonomske priložnosti so bile dobre, saj je Švedska ob njihovem prihodu potrebovala delovno silo; neugodje so občutili le tisti, ki se niso mogli zaposliti na področju, ki bi ustrezalo njihovim sposobnostim in znanju.

- Izobraževanjev začetku sicer ni bilo v ospredju, a kasneje so mnogi izkoristili priložnost in se dodatno izobrazili; Švedska je dežela, ki izredno poudarja in konkretno podpira permanentno izobraževanje vseh.

- Švedska družba je imigrante sprejela; zanjo je značilna strpnost, odprtost in socialna zavest; rasizem je na Švedskem novejši pojav in nestrpnost je usmerjena proti novim priseljencem.

- Družinske situacije in okoliščine so bile sicer zelo raznolike, sem pa opazila, da je imelo dejstvo, da je družina ostala povezana in se je ponovno združila, pomemben pomen za dobrobit posameznikov. Veliko Slovencev je prišlo, da bi se pridružili na Švedskem že živečim sorodnikom, v enem primeru je postopno imigrirala cela družina, ki je še danes zelo povezana.

- Za imigracijo so se očitno odločili posamezniki z določeno osebnostno strukturo, ki jim je omogočila razviti korenine v novi deželi.

EKONOMSKA IN SOCIALNA MOBILNOST IMIGRANTOV NA ŠVEDSKEM

Socialno-ekonomski status imigrantov

Za razliko od ameriških izsledkov (Ekberg, 1985: 12–15) švedski podatki kažejo, da *ekonomski imigranti niso posebno uspešni*. Napredek skupine kot celote je sicer primerljiv s švedsko kontrolno skupino, vendar obstajajo pozornost vzbujajoče *razlike med posameznimi podskupinami imigrantov*. Jugoslovani in Grki so imeli najmanjši finančni uspeh in ekonomsko mobilnost med vsemi. Slovenci so bili v statistike seveda vedno zajeti kot Jugoslovani. Razen iz ostalih skandinavskih dežel je največ priseljencev, 5 %, prišlo na Švedsko prav iz Jugoslavije, in to v šestdesetih letih (Österberg, 2000: 2). Takrat so večinoma zasedali delovna mesta v t. i. *sekundarnem delovnem sektorju*, za katerega so značilne nižje plače, slabši delovni pogoji, večja nevarnost izgube zaposlitve in manjša možnost za napredovanje. Za zgoraj omenjeni i migrantski podskupini je značilen težji in počasnejši prehod v primarni delovni sektor – če je do njega sploh prišlo –, ki je diametralno nasprotje sekundarnega (Ekberg, 1985). Nižja socialno-ekonomska mobilnost se lahko pripisuje vztrajni misli *na re-emigracijo*, ki je prisotna pri pripadnikih teh skupin. Jugoslovani in Grki tako niso vlagali toliko v

švedsko življenje, redki so zaprosili za švedsko državljanstvo in niso bili tako motivirani za dodatno izobraževanje. To je zmanjšalo njihovo možnost napredovanja v službi, saj jih delodajalci zaradi tega niso želeli vključevati v dodatna izpopolnjevanja, poleg tega pa se postavlja še vprašanje prisotnosti diskriminacije. Značilen zanje je velik delež *predčasnih upokojitev*, ki so posledica *mentalnih in fizičnih težav*, ki so nastopile zaradi težkega dela in pogostih menjav zaposlitev. Predvsem ženske (!) so imele v letih po prihodu visoko število delovnih ur, da bi si omogočile vrnitev. Kasneje, ko do re-emigracije vendarle ni prišlo, se je to zmanjšalo. S tem pa tudi njihova ekonomska uspešnost.

Otroci imigrantov

Švedska je v primerjavi z večino držav in še posebej z ZDA *medgeneracijsko ekonomsko mobilnejša*. To pomeni, da dohodek staršev ne vpliva toliko na dohodek njihovih otrok. Če otroci pristanejo v popolnoma enakem ekonomskem položaju kot starši, govorimo o nemobilnosti ali medgeneracijski neenakopravnosti. Švedska družba je medgeneracijsko enakopravna, nemobilnost je mogoče opaziti le v najvišjem ekonomskem razredu. Medgeneracijsko mobilni so tudi imigranti. Vendar se otroci imigrantov v primerjavi z avtohtonim prebivalstvom glede na dohodke staršev *lažje ekonomsko premaknejo navzdol in težje navzgor*. Pravzaprav je to na prvi pogled presenetljivo. Pričakovali bi, da so otroci, ki so preživeli večji del življenja na Švedskem, ali pa so tam celo rojeni, ki so se izobraževali v švedskem sistemu in so bolj kompetentni v novem jeziku, v boljšem položaju, kot njihovi starši. Vendar se za razliko od njih soočajo z zahtevnejšim trgom delovne sile. Problem predstavlja vstop na delovni trg. Tako je med drugo generacijo imigrantov višja stopnja *brezposelnosti*, kot med švedskimi vrstniki. Značilno je tudi, da *dosegajo nižjo izobrazbo* kot Švedci, česar ne moremo pripisati etničnemu faktorju, pač pa nižjemu *socialno-ekonomskemu standardu staršev* (Österberg, 2000: 12–14). Študije so namreč pokazale, da bolj uspešni študenti prihajajo iz privilegiranih okolij in tega zaledja pripadnosti imigrantski skupini načeloma ne daje. Slabši šolski rezultat so tako opazili v tistih okoliših Stockholma, Malmöja in Göteborga, kjer živi veliko priseljencev (Tryggvason, 2002: 10).

Razlog za slabšo mobilnost imigrantov se, kot že omenjeno, pripisuje vztrajni misli na re-emigracijo. Slovenci, ki sem jih srečala na Švedskem, so pripovedovali o začetni nameri, da se bodo kmalu vrnili domov, ki pa so jo sčasoma opustili. Slovence sem doživljala kot uspešno integrirane, čeprav so sami grajali nekatere rojake, da premalo naredijo za to. Integracija v novo okolje je proces in odločitev posameznika. Za švedsko državno blagajno pa je to očitno postal projekt. Švedska se je namreč pokazala kot do prišlekov prijazna in radodarna, a ne preveč uspešna pri njihovem vključevanju. Zdaj veliko sredstev namenjajo prav temu. Tako sem bila na centru za socialno delo v Helsingborgu seznanjena s programom, namenjenim *drugi generaciji imigrantov*. Nezaposleni in brez perspektive so skupina, v katero je vredno vložiti sredstva. Drugi

program pa bo namenjen *ženskam imigrantkam*, od katerih si mnoge želijo vrnitve in zato ne vstopijo v švedsko družbo. Program naj bi jih torej usmeril v to, da se končno odločijo zaživeti na Švedskem.

Podatki o socialni in ekonomski mobilnosti imigrantov, ki sem jih navedla v začetnem delu, so stari. Situacija se zdaj spreminja. V 90. letih je bilo sicer največ prišlekov beguncev, prosilcev azila in družinskih članov na Švedskem že živečih tujcev, ki so podprli podatek o slabi mobilnosti. V naslednjih letih bodo s širitvijo EU spodbujali predvsem *imigracijo visoko izobraženega kadra*. Lahko da bo Švedska ponovno postala privlačna destinacija za Slovence, tokrat ne kot iskalce zaposlitve v sekundarnem sektorju. V tem primeru bi bil tudi položaj njihovih otrok verjetno drugačen.

RAZISKAVA MED SLOVENCIM NA ŠVEDSKEM Z VIDIKA DELOVNE TERAPIJE

Med bivanjem na Švedskem sem izvedla raziskavo, v katero so bili zajeti na Švedskem živeči Slovenci. Namen je bil raziskati in razumeti, kako različni ljudje doživljajo življenjske spremembe in kako jih obvladujejo z izbiro svojih okupacij. Predvsem me je zanimala vloga navad v tem procesu in potencial, ki ga v sebi nosijo navade. Zastavljeni sta bili dve raziskovalni vprašanji: Kakšen pomen pripisuje posameznik svojim navadam in kaj pomenijo navade posamezniku ob življenjski spremembi? Dodaten namen raziskave je postal spoznati se z imigranti in življenjsko izkušnjo imigracije v povezavi z izbranimi temama življenjskih sprememb in navad. Šlo je za kvalitativno raziskavo s področja okupacijske znanosti. Za namen tega pisanja pa se bom osredotočila bolj na njene družboslovne vidike.

1. Udeleženci in kriterij za vključitev v raziskavo

Oblikovana sta bila dva kriterija za vključitev v raziskavo:

- Potencialni udeleženec je imigrant slovenskega izvora, kar pomeni, da je bil rojen v Sloveniji in se je kasneje izselil na Švedsko. To je t. i. prva generacija imigrantov. Emigracija iz Slovenije na Švedsko je bila torej tranzicija, skupna vsem udeležencem.
- Potencialni udeleženec je v preteklem letu doživel neko življenjsko spremembo/transzicijo. Tranzicija je bila definirana kot nekaj, kar je prekinilo kontinuiteto posameznikovega vsakdana (Blair, 2000: 232).

Udeleženci so bili vključeni po metodi snežne kepe (*»snow ball sampling«*), vsak nov stik je torej identificiral njemu znane osebe, ki bi ustrezale kriterijem za vključitev. S temi osebami sem se nato povezala. V telefonskem pogovoru sem jim razložila namen in potek raziskave in preverila njihovo pripravljenost za sodelovanje. Če je bil odziv pozitiven, smo se dogovorili za srečanje. Takrat sem jim še enkrat predstavila raziskavo.

V raziskavo je bilo vključenih pet slovenskih imigrantov prve generacije, ki so v preteklem letu preživeli različne življenjske spremembe.

Opravljen je bil tudi pilotski intervju. Ker je bila udeleženka predstavnica druge generacije slovenskih imigrantov v Nemčiji, ki se je začasno vrnila v Slovenijo, ni ustrezala vsem kriterijem za vključitev v raziskavo in v končno analizo intervju z njo ni bil zajet. Je pa pomembno vplival na nadaljnje delo.

2. Zbiranje materiala

Z vsakim sem na njegovem domu opravila neformalen polstrukturiran intervju. Intervjuji so potekali od ure do ure in pol in sem jih snemala z diktafonom. Izdelano je bilo vodilo za intervju s tremi »grand tour« vprašanji, podvprašanja pa so sledila poteku in dinamiki vsakega intervjuja. V prvotno vodilo sem med raziskavo vnašala nekatere spremembe, da bi zajela spoznanja, ki so se pojavljala sproti. V intervjujih so bile zajete naslednje teme:

- prisotnost navad v posameznikovem okupacijskem vzorcu,
- izkušnje s spreminjanjem navad,
- vpliv tranzicijskega dogodka na vsakdanje življenje,
- pomen navad skozi posameznikovo življenje in še posebej ob življenjskih prelomnicah.

Kmalu je v pogovorih postalo razvidno, da so udeleženci doživeli še mnoge druge življenjske spremembe, ne le tiste, navedene v uvodu. Odgovori so se tako nanašali na različne tranzicije, ki se jih je vsak posameznik v danem trenutku spomnil in jih je bil pripravljen predstaviti podrobneje. Posebno mesto v intervjujih pa je zajemala njihova izkušnja imigracije.

3. Analiza podatkov

Vse intervjuje sem prepisala, nato pa vsebino analizirala po *metodi konstantne komparacije* – »the constant comparative method« (Lincoln in Guba, 1985).

4. Kvalitativna veljavnost (»Trustworthiness«)

Za povečevanje kvalitativne veljavnosti so bile skladno z delom Lincoln in Gube (1985) uporabljene naslednje tehnike: triangulacija virov, kolegialni posvet (peer debriefing) in presoja ključnih informatorjev (member checks) za doseg verodostojnosti (credibility) in hkrati tudi odvisnosti (dependability); preiskava raziskave (audit trial) za doseg odvisnosti (dependability) in potrdljivosti (confirmability).

Ves čas raziskave sem vodila dnevnik raziskovalca (reflexive journal), sestavljen iz treh delov: metodološki zapiski, osebno doživljanje, vsebinski zapiski.

REZULTATI RAZISKAVE

Iz analize intervjujev so izšle 3 glavne teme:

1. proces uspešne tranzicije,
2. potek tranzicije na primeru imigracije,
3. pomen navad v vsakdanjem življenju posameznika in ob življenjskih spremembah.

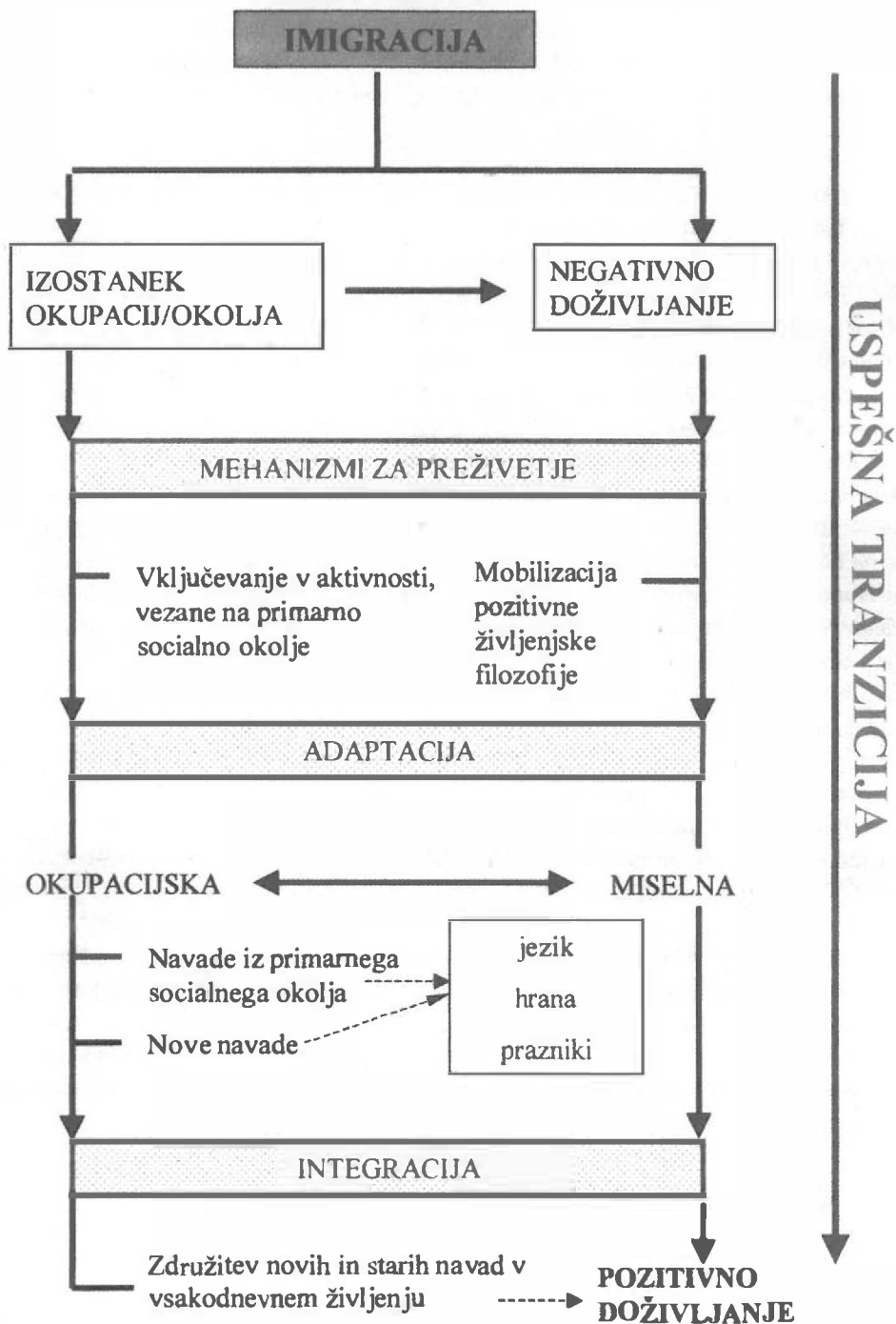
Podrobneje bom predstavila drugo temo. Potek tranzicije, kot so ga opisovali udeleženci, je ponazorjen v shemi 1.

Imigracijo kot življenjsko spremembo so udeleženci doživljali tudi *negativno*. Eden izmed njih se je začetkov na Švedskem spominjal takole: »Na začetku, ko sem prišel, sem delal v tovarni dva meseca. Takrat sem bil nezadovoljen, besen. Ampak ne toliko nase, ampak na usodo človeka, da je spremenil okolje. V tovarni nisem delal nikoli poprej, je bil nočni šiht. [po poklicu odvetnik] ... Ampak to sem preživel.«

Isti udeleženec je pojasnil, zakaj je *preživel*: »Vedel sem, da je to kratko. Sem pa potem vzporedno, ko sem drugo službo iskal, hodil na tečaj, da sem lahko dopolnil s švedskimi predpisi, da sem potem lahko imel svojo pisarno.« Bil je *aktiven in je razmišljal pozitivno*. Imigranti so negativne občutke obvladovali tudi z *vključevanjem v aktivnosti, vezane na primarno socialno okolje, ki je izostalo iz njihovih življenj*. Tako so na primer mnogi obiskovali Slovenski dom in aktivno sodelovali v različnih slovenskih društvih. Udeleženec je o tem udejstvovanju povedal: »Mi smo imeli svojo hišo in tam smo se Slovenci zbirali. Tam smo imeli slovenske dejavnosti. Smo imeli pevski zbor, smo 'špilali' namizni tenis, smo imeli krožke, ki so jih vodile naše Slovenke.«

Postopoma je prišlo do *adaptacije*. Udeleženci so povedali, da so obdržali nekatere navade iz primarnega socialnega okolja, *nadaljevali so torej stare navade*. Hkrati pa so *sprejeli nove navade*, vezane na švedsko okolje. Kako so stare navade ostale prisotne v življenju udeleženca, priča njegova pripoved: »Doma, sploh prej, ko je bila še žena živa, smo tudi pri hrani držali stare navade: žganci, polenta, ješprenj, pa goveja župca. To sem imel rad in imam še vedno rad.« O novih navadah pa je udeleženka povedala: »Potem imajo [na Švedskem] še druge navade, kot na primer Midsommer [praznik, povezan s poletnim solsticijem]. Takrat imajo tudi tipične navade. To držim, ker je njihova stvar.« Stare in nove navade so zanimivo vezane na ista področja, in sicer na *jezik, kulinariko in praznike*. V svojo *miselnost* so spustili nove vsebine.

Integracija udeležencev v novo okolje je zaključna faza v procesu uspešne tranzicije. Z vidika navad je do integracije prišlo, ko so v *svojih okupacijskih vzorcih združili stare in nove navade*. Udeleženci so pripovedovali, da si prizadevajo aktivno govoriti oba jezika, pri pripravi jedi združujejo značilnosti obeh kuhinj in praznujejo tako slovenske kot tudi švedske praznike. Prepletanje v novorazviti identiteti je udeleženka opisala takole: »Kulturne navade držim slovenske in švedske. Nekako sem to vklopila skupaj. Eno brez drugega enostavno ne gre ... Tisto, kar sem s seboj prinesla, se mi zdi dragoceno, da očuvam. Pa tudi tisto, kar sem novega sprejela, ker pač živim tu. Živim med ljudmi, ki so Švedi, in se mi zdi, da je moja dolžnost, pa tudi interes,

da se prilagajam njim. Obenem pa očuvam tisto, kar imam iz korenin.« Prepričanje o konstruktivnosti je izrazila samo udeleženka, ki je dejala: »Ja, slovenske navade, pa švedske navade. Kaj naj bi to bilo? Enostavno ne vem, kaj naj bi bilo švedsko in kaj slovensko v resnici. Najbrž sem to spojila v eno samo navado, če že kaj je.«

UPOŠTEVANJE POMENA BIKULTURNOSTI ZA USPEŠNO DELOVNO TERAPEVTSKO INTERVENCIJO

Skozi navade je razvidna *bikulturalnost* Slovencev, vključenih v raziskavo. Z vidika delovne terapije je pomembno spoznanje o pomenu prisotnosti novih in starih okupacij in navad v na novo oblikovanem okupacijskem vzorcu posameznika.⁹

Sprememba v življenjih udeležencev raziskave je *spremenila* njihov *okupacijski vzorec*. Razvili so novega, ki je bil očitno uspešen. Zanimivo ga je podrobneje preučiti, saj v delovni terapiji in okupacijski znanosti ostaja odprto vprašanje, *kakšna kombinacija okupacij sestavlja zdravo ravnovesje* (Erlandsson in Eklund, 2001). Glede na to raziskavo bi se odgovor glasil, da je ob življenjski spremembi pomembno, da so v na novo razviti okupacijski vzorec *vključene tako okupacije in navade, ki so bile prisotne pred spremembo, kot tudi nove okupacije in navade*. To bi bilo lahko vodilo delovnemu terapevtu, ki spremlja nekoga v procesu tranzicije. S klientom naj razvijeta *nov okupacijski vzorec, sestavljen iz novih in starih okupacij in navad*. Potrebno se je potruditi, da bo omogočena prisotnost starega in novega. Ko se predlaga, vpeljuje nova navada v okupacijski vzorec, ali pa obnavlja, išče prilagoditve za že poznano, je najpomembnejši *interes* zanjo s strani klienta. Interes je motor notranje motivacije (Yerxa, 2002: 105). Ni pa znan kvantitativni odgovor, kakšen naj bo delež novih in starih aktivnosti. Mislim, da odgovora tu ni možno ponuditi. Tako kot so spoznali, da ne moremo časovno opredeliti, koliko časa naj bo namenjeno posameznim področjem okupacije znotraj dneva, da bo najbolj zdravo in zadovoljstvo vzbujajoče (Erlandsson in Eklund, 2001: 31).

Pri delu z imigranti bi lahko imelo opisano spoznanje še poseben pomen. Njihova integracija in uspešno nadaljevanje življenja v novem okolju po tem takem pomenita, da *lahko obdržijo navade iz primarnega kulturnega okolja in sprejmejo navade novega kulturnega okolja*. Da torej razvijejo bikulturalno ali hibridno identiteto (Suarez - Orozco, 2001), ne pa, da se popolnoma identificirajo z novo kulturo, ali pa nasprotno, ostanejo predani izvorni etnični identiteti.

⁹ To spoznanje je podrobneje opisano in utemeljeno v prvi temi, ki na tem mestu ni samostojno predstavljena.

LITERATURA

- Anon. (2003). Mix and match: Is a large flow of migrants a good or a bad thing? *The Economist*, 368: 8331: 7–10.
- Blair, S. E. E. (2000). The centrality of occupation during life transitions, *British Journal of Occupational Therapy*, 63 (5): 231–240.
- Clark, F. A. (2000). The concepts of habits and routine: a preliminary theoretical synthesis, *Occupational Therapy Journal of Research*, 20 (Supp. 1): 123S–137S.
- Ekberg, J. (1988). *Immigrants – their social and economic mobility*, Växjö: Växjö University College.
- Erlandsson, L. K., M. Eklund (2001). Describing patterns of daily occupations – a methodological study comparing data from four different methods, *Scandinavian Journal of Occupational Therapy*, 8: 31–39.
- Golledge, J. (1998). Distinguishing between occupation, purposeful activity and activity, part I: review and explanation, *British Journal of Occupational Therapy*, 61 (3): 100–105.
- Hinojosa, J., P. Kramer (1997). Statement – fundamental concepts of occupational therapy: occupation, purposeful activity, and function, *The American Journal of Occupational Therapy*, 51 (10): 864–866.
- Hoyer, S. (1995). *Zdravstvena vzgoja in zdravstvena prosveta*, Ljubljana: Tehniška založba Slovenije.
- Kielhofner, G. (1995). *A model of human occupation: theory and application*. 2nd edition, Baltimore: Williams & Wilkins.
- Kielhofner, G. (2002). *Model of human occupation: theory and application*, 3rd edition, Baltimore: Williams & Wilkins.
- Kovačev, A. N. (1997). *Individualna in kolektivna identiteta*, Ljubljana: Visoka šola za zdravstvo.
- Lincoln, Y. S., E. G. Guba (1985). *Naturalistic inquiry*, Newbury Park: Sage Publications.
- Österberg, T. (2000). *Economic perspectives on immigrants and intergenerational transmission*, Götteborg: Handelshögskolan vid Götteborgs Universitet.
- Reich, J. W., J. Williams (2003). Exploring the properties of habits and routines in daily life, *The Occupational Therapy Journal of Research*, 23 (2): 48–56.
- Rowles, D. G. (2002). Habituation and being in place, *The Occupational Therapy Journal of Research*, 20 (Supp. 1): 52S–67S.
- Suarez - Orozco, C., M. M. Suarez - Orozco (2001). *Children of immigration*, Cambridge, Massachusetts, and London, England: Harvard University Press.
- Tryggvason, M. T. (2002). *Language-mirror of a culture: A case study on language socialization with Finns living in Finland and Sweden, and Swedes living in Sweden*, Doctoral disertation, Stockholm: Stockholm Institute of Education.
- Wilcock, A. A. (2001). Occupational science: the key to broadening horizons, *British Journal of Occupational Therapy*, 64 (8): 412–418.

Yerxa, E. J. (2002). Habits in context: a synthesis, with implication for research in occupational science, *The Occupational Therapy Journal of Research*, 22 (Supp.): 104S-110S.

SUMMARY

VIEWS ON IMMIGRATION FROM THE ASPECT OF WORK THERAPY: SLOVENIANS IN SWEDEN

Bratun Urša

Migration is one of the most stressful transitions. Immigrants are frequently confronted with negative sensations and with identity crisis. The author approached the problematic from the aspect of work therapy, and enlightened the role of the profession with the integration of that population. Knowledge on human occupations that is specific for work therapists can contribute to theoretical understanding of immigration situations.

Presented in detail are the Swedish experiences. The phenomenon of immigration is in Sweden a reality as in five years time immigrants will present as much as a third of the Swedish population. Researches have shown that economic immigrants have not been particularly successful in the past. Characteristic of them was among other a large share in premature retirement. In addition, in the well mobile Swedish society the children of immigrants in comparison to the native population move economically easier downwards and with difficulty upwards in view of incomes of their parents.

Three different adaptation styles are characteristic with immigrants. Identification with the new culture or commitment to source ethnic identity are the less welcome variants. Most successful is a development of bicultural identity and transculturation. That is how Slovenes in Sweden included in the qualitative research by the author responded to immigration. A work therapeutic paradigm directed the research. The process of adaptation and integration and the biculturalism of the participants are presented through their selection of occupations and habits. New occupations and practices gradually joined the activities linked to primary social environment. From the aspect of work therapy, integration signified a merge of new and old customs and occupations in the occupational pattern of the individual.

Immigration is a vital change, which follows the dynamics of other life changes comprised in the mentioned research. The author does not wish to generalize the findings. She is interested in human occupational responses to changes and how they are connected with fundamental psychological characteristics in which we are despite our individuality, alike.